

The Diversity of History. Essays in Honour of Sir Herbert Butterfield. Edited by J. H. Elliot and H. G. Koenigsberger. Routledge & Kegan Paul, London, 1970. vii+338 s. £ 4.00.

I anledning af Cambridgehistorikeren Herbert Butterfields 70-årsdag udsendes festskriftet *The Diversity of History*. Det er en god og præcis titel for et skrift, der skal hædre en historiker, hvis interesser og publikationer spænder fra politisk og diplomatisk historie over idé- og videnskabshistorien til historiografien, historieteorien og historieteologien. Med adskillige gode og perspektivrige afhandlinger er det et værdifuldt festskrift, og dets ti bidrag knytter på hver sin måde an til emner og problemstillinger, der gennem årene har interesseret Butterfield.

»Music and Religion in Modern European History« af H. G. Koenigsberger er en fascinerende og udfordrende videnssociologisk skitse. Den placerer musikkens udvikling i sammenhæng med sækulariseringsprocessen og den såkaldte Weber-tese om protestantismens betydning. Koenigsbergers tese er, at musikken fra at være underordnet religiøse og moralske formål langsomt blev mere autonom, men bevarede dog et religiøst indhold. For borgerskabet i det 18. og 19. årh. blev den religiøse og spirituelle musik en erstatning for den emotionelle tilfredsstillelse, som den kirkelige religion ikke længere kunne give. Felix Gilberts »Venetian Diplomacy before Pavia: from Reality to Myth« er en spændende og velgennemført analyse med et interessant virkningshistorisk perspektiv. Venetiansk diplomati forud for slaget om Pavia i 1525 behandles, og på denne baggrund gives der en karakteristik af dette diplomati under Renæssancen. Ophavet til myten om det venetianske diplomatis overlegenhed og nøgterne politiske analyse forklares af Gilbert som en projektion af senere venetianske historikere, hvis historiske og politiske forståelse ikke var på højde med den samtidige Guicciardini.

Et idéhistorisk vigtigt og metodisk spændende bidrag er »Time, History and Eschatology in the Thought of Thomas Hobbes« af J. G. A. Pocock. Her gøres der grundigt op med tolkningen af Hobbes som en ahistorisk og ateistisk tænker – en opfattelse, der kun kan fastholdes, hvis man systematisk ser bort fra sidste halvdel af *Leviathan*. I modsætning hertil påviser Pocock den centrale rolle, apokalyptiske ideer og synsvinkler har i Hobbes' politiske tænkning, og hvorledes han udnytter disse i et to-frontsopgør, nemlig både mod den katolske og mod den radikale frikirkelige tradition. I »On the Historical Singularity of the Scientific Revolution of the Seventeenth Century« giver A. Rupert Hall en informativ, klar og kritisk gennemgang af den historiske udvikling i forståelsen af omvæltningen i den naturvidenskabelige erkendelse. Især de nyere videnskabshistoriske synsvinkler og teser bliver diskuteret, bl. a. konflikten mellem tesoerne om et revolutionært kontra et gradualistisk udviklingsforløb. Afhandlingen har også et principielt videnskabsfilosofisk perspektiv, da Hall afviser en egentlig relativistisk og nominalistisk forståelse af naturvidenskabelig erkendelse.

J. H. Elliot redegør for »The Statecraft of Olivares«. Hans forståelse af det spanske monarkis strukturelle problemer og hans reformprogram analyseres, samt de mange dilemmaer, han stod overfor. Herved kommer Olivares til at fremstå som en tragisk skikkelse i det 17. årh. Man får et interessant indblik i italiensk historiografi gennem Franco Venturis »History and Reform in the Middle of the Eighteenth Century«. Forsøget på at kombinere udviklingen af historisk forståelse med en traditionskritik og med et reformprogram fremhæves af Venturi som et centralt tema hos flere oplysningstænkere i Italien. Med »The Duke of Newcastle and the Origins of the Diplomatic Revolution« vil D. B. Horn kaste nyt lys på den såkaldte Alliancernes Omvæltning forud for Syvårskrigen. Han søger her at påvise, at Thomas Pelhams udenrigspolitik, der var præget af

manglende forståelse af de andre stormagters forhold og interesser, utilsigtet var med til at skabe forudsætningerne for denne omvæltning. Desuden bidrager David Knowles med et lille essay om »St. Augustine« og Denis Mack Smith med en traditionel diplomatisk studie af »Cavour and the Tuscan Revolution of 1859«.

Tillige indeholder festskriftet »Sir Herbert Butterfield as a Historian: an Appreciation« af Denis Brogan. Af eksisterende analyser af Butterfields tænkning er denne afgjort den mest indforståede behandling af Butterfields bidrag til historieforskningen. Brogan fremhæver blandt andet den centrale rolle, som Butterfields kristne syndsforståelse spiller i hans forskning, og i den vigtige historiografiske konflikt mellem Lewis Namier og Butterfield er Brogan helt på sidstnævntes side. Desværre har Brogan ikke rigtigt blik for motivet bag og perspektiverne i Butterfields behandling af historieskrivningens historie, hvor der er anlagt en synsvinkel og formuleret flere vigtige indsigter, der kunne gøre denne disciplin yderst central i forbindelse med forsøg på at gennemskueliggøre historikerens arbejde og dets vilkår.

Bernard Eric Jensen

OLDTID OG MIDDELALDER

Jens Erik Skydsgaard: Pompei. En romersk provinsby. G. E. C. Gad, Kbh., 1972. 182 s. + 24 plancher, 2 kortbilag.

Lad det være sagt straks, at bogen tjener som en velegnet og inspirerende introduktion til studiet af den campanske oldtidsby. Anmelderen er ikke i tvivl om, at den også vil kunne anvendes uden for universitetsundervisningen, f. eks. til selvstudium i forbindelse med et besøg i Pompei. Til bogens pædagogiske fortjeneste hører ikke blot, at den er udgivet på dansk, men at forfatteren ikke har undladt vurderende diskussioner og har sat læseren i stand til at følge disse op i sammenhængende redegørelser for kildemateriale og faglitteratur efter hvert kapitel. Planchernes billedmateriale, hvortil der henvises flittigt i teksten, er fortrinsvis forfatterens eget, udvalgt med særligt henblik på det aspekt i bogen, som forekommer bedst belyst, nemlig byens sociale og økonomiske struktur. Især bør afsnittet om erhvervslivet fremhæves (s. 119-149), hvor Skydsgaard her for første gang har gjort sin opfattelse gældende om den antikke investering og kapitalspredning og banet vejen for teorien om patronus-cliens forholdets økonomiske relationer, jf. *Studia Romana in honorem Petri Krarup septuagenarii*, Odense 1976, s. 44 ff.

Det er muligt, at ejeren af Casa del Menandro var efterkommer af konsulen Gaius Poppaeus Sabinus fra 9 e. Kr. (jf. s. 86 f. og 174), men anmelderen tvivler på fortolkningen af landbrugskomplekset i Menanders hus. At Quintus Poppaeus Eros, ejerens slave eller frigivne, hvis segl er fundet i den lille lejlighed med nr. 41-45, skulle være *procurator*, er ren hypotese fra udgravernes side, jf. A. Maiuri, *La Casa del Menandro e il suo tesoro di argenteria*, vol. I, Roma 1933, s. 199 ff. Forestiller man sig – hvilket synes at have unddraget sig forfatterens opmærksomhed (s. 85) – at der også har været primitive beboelsesrum på 1. sal over rummene 35-38 og desuden medregner rummene øst for gårdspladsen (32-33), har der i alt været 10 rum disponibel til arbejdskraft, slaver – eller sæsonhyrede frie landarbejdere(?). Der er vel næppe grund til at antage, at beboelsesrummene var »eneværelser«, når vi f. eks. ved, at legionæren i *castellum* delte rum med yderligere 7 *contubernales*, jf. Collingwood/Richmond, *Archaeology of Roman Britain*, 2. ed. 1969, s. 30 om fortet i Fendoch, Pertshire, hvorfor det ikke vil være urealistisk at forestille sig en arbejdsstyrke på 20-30 mand i Menander-huset. Hvad skulle